

INLEIDING

Bedoeling van onderstaand artikel is de toenemende zorg voor veiligheid bij de organisatie van avontuurlijke activiteiten te situeren binnen een ruimer kader. Hierbij krijgen zowel de waardevolle betekenis van avontuur alsook de terechte nood aan veiligheid voldoende aandacht.

De tekst kan een houvast bieden aan sportorganisaties en lokale overheden die mee betrokken worden in de uitvoering van avontuurlijke sportactiviteiten.

Naast de veiligheid van producten is ook de veiligheid bij verlenen van diensten wettelijk geregeld. Regelgeving en aansprakelijkheidsproblematieken mogen initiatiefnemers en organisatoren echter niet ontmoedigen maar wel inzicht verschaffen om de juiste keuzes te maken bij het aanbod van avontuurlijke sportevenementen.

Als illustratie bij de problematiek waarmee initiatiefnemers en organisatoren kunnen worden geconfronteerd volgt hieronder een korte weergave van het ongeval dat in U.K. geleid heeft tot het instellen van een wetgeving bij het organiseren van avontuurlijke activiteiten voor jongeren.

Case:

Deaths of four teenagers in the Lyme Bay canoeing tragedy in March 1993 (U.K.)¹

The party of 8 pupils and their teacher were accompanied by two instructors

Intention of the trip was to cross to Charmouth and return to Lyme Regis by lunchtime.

Almost as soon as the trip got underway, the teacher experienced difficulties, and whilst one instructor attended to him, the other instructor rafted the pupils together. The raft rapidly drifted away from the teacher and instructor, and lost sight of them. The pupils were wearing life jackets, the instructors bouyancy aids. No flares were carried, and the pupils did not have spray decks.

As the raft of kayaks drifted away from the coast, the wave height increased, and gradually, one by one, the kayaks were swamped until all nine individuals were in the water. Although the group had been due back for lunch at 12 noon, the emergency services were not asked to help until 15.30. The teacher and one instructor had remained in their kayaks, and were rescued by the inshore lifeboat at 17.31. The rest of the group were picked up by rescue helicopter between 17.40 and 18.40.

De rechter die het outdoorbedrijf veroordeelde stelde dat het ongeval vermeden had kunnen worden. De onmiddellijke oorzaak van deze tragedie werd gelegd bij het organiserende outdoorbedrijf dat tekort geschoten was inzake

- de supervisie van de activiteit
- het inzetten van bekwaam personeel
- het voorzien van weloverwogen procedures in geval van nood

AVONTUURLIJKE BEWEGINGSVORMEN - CONCEPTUEEL

“Avontuurlijke Bewegingsvormen” bevatten een brede waaier van bewegingsactiviteiten waar de beleving van “avontuur” centraal staat en waar meestal ook de “natuurlijke omgeving” bepalend is. Andere aanduidingen die min of meer dezelfde lading dekken zijn: buitensport, openluchtlevens, natuursport, outdoor sport, avontuurlijke sport, risicosport.

¹ From Lyme Bay to Licensing -Past, present and future - the development of current regulation of outdoor adventure activities, <http://www.aala.org/lymebay01.html>

Vooraf in de “outdoor adventure education” benadering staat de vormende waarde van risico, uitdaging, onbekende omgevingsfactoren, actie en natuurbeleving centraal. Ook in de recreatieve beoefening van avontuurlijke activiteiten zijn deze kenmerken aanwezig maar worden ze niet expliciet aangewend als middel tot vorming.

Ook op het niveau van wetgeving inzake veiligheid zijn er aanduidingen over de inhoud van avontuurlijke sport- bewegingsactiviteiten.

Volgens de Adventure Activity Licensing Authority² in U.K. vinden avontuurlijke activiteiten plaats in afgelegen of geïsoleerde locaties waarbij 4 categorieën van bewegingsactiviteiten aangeduid worden: klimmen, watersporten, trekking en grotafdalingen.

De Belgische wetgeving³ inzake consumentenveiligheid omschrijft extreme ontspanningsevenementen als activiteiten ... ter vermaak of ter ontspanning, ... waarbij het door de consument ervaren gevoel van gevaar, risico of uitdaging de hoofdreden vormt tot deelnemen. Op Europees niveau geeft men, in de context van consumentenveiligheid, een opsomming van “risk and adventure sports”⁴ ... such as diving, climbing, bungee-jumping, hang-gliding, kayaking, canoeing and white-water rafting” waarvan enkele veelvuldig georganiseerd worden in bewegingsonderwijs of schoolsport.

GEVAAR, KANS OP SCHADE EN RISICO: TERMINOLOGIE

In het vakjargon over de “veiligheid van diensten”, waaronder ook de organisatie van sport- en bewegingsactiviteit, maakt men onderscheid tussen de begrippen gevaar en risico⁵.

Een gevaar is de intrinsieke eigenschap van een situatie die oorzaak kan zijn van fysiek letsel of aantasting van de gezondheid. Het is de aanduiding voor een potentieel gevaar, in het Engels aangeduid als “hazard” wat omschreven wordt als *“anything that can cause harm”*.

Bij de organisatie van natuurgebonden avontuurlijke bewegingsactiviteiten blijken extreme koude, vallen vanop een hoogte en onderdompeling in water de meest voorkomende gevaren te zijn.

Het risico wordt bepaald door de kans dat dit gevaar nadelige gevolgen heeft of schade veroorzaakt en de inschatting van de ernst van deze schade.: *“the chance, high or low, that somebody will be harmed by the hazard”*. Een gevaar ligt dus aan de oorsprong van een risicosituatie.

Deze kans op schade wordt beïnvloed door een aantal factoren, met name de risicofactoren. In studies en procedures omtrent risicoanalyse maakt men onderscheid tussen omgevingsgebonden en individugebonden factoren.

² The Adventure Activities Licensing Authority is an independent, cross-departmental public authority, funded by the Department of Education and Skills, and operating under the written guidance of the Health and Safety Commission. In effect it is an independent watchdog on the delivery of outdoor adventure activities for young people. - in <http://www.aala.org>

³ Het koninklijk besluit van 25 april 2004 houdende reglementering van de organisatie van actieve ontspanningsevenementen, <http://mineco.fgov.be>

⁴ Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the safety of services for consumers., 6/6/2003, pg 17.

⁵ Cfr site veiligheid van speeltoestellen http://mineco.fgov.be/redirect_new.asp?loc=/protection_consumer/security/security_play_area/Faq_nl-13.htm

Twee voorbeelden ter verduidelijking.

Bij een georganiseerde kajakactiviteit voor beginners is het gevaar op kenteren en onderdompeling permanent aanwezig. Aan dit gevaar zijn risico's verbonden waarvan de meest ernstige zijn: verdrinking en onderkoeling. De ernst van dit risico wordt beïnvloed door ondermeer vermoeidheid, gebruik van alcohol, kledij, buitentemperatuur, boottype, moeilijkheidsgraad van de rivier en andere factoren.

Bij een kliminitiatie met top-rope beveiliging waar initianten elkaar beveiligen bestaat het gevaar dat de klimmer een val maakt vanop een hoogte. De meest voor de hand liggende risico's zijn lichte tot ernstige traumata. In hoever dit gevaar een risico betekent hang ondermeer af van de vaardigheid, aandacht en taakspanning, het type beveiligingstoestel, de organisatorische aanpak van de begeleider.

Zowel in wetgeving als in de praktijk ten velde maakt men onderscheid tussen aanvaardbaar risico en niet-aanvaardbaar risico.

Met betrekking tot productveiligheid worden risico's ten gevolge van het verkeerd gebruik van een product, voor zover dit niet te wijten is aan het ontbreken van informatie voor de consument (bvb het ontbreken van een handleiding), aanvaardbaar genoemd. Zo is het niet dichtdraaien van een musketon bij het installeren van een afdaalacht, ondanks de bijhorende gebruiksaanwijzing, een niet te vermijden risico. Een ontwerpfout in het product bestempelt men als een niet-aanvaardbaar risico. Daartoe is het opleggen van normen en standaarden van producten die gebruikt worden in risicosituaties sterk gereguleerd.

Met betrekking tot veiligheid van diensten, zoals de organisatie en begeleiding van avontuurlijke activiteiten, is de omschrijving van wat aanvaardbaar of niet aanvaardbaar is minder duidelijk. In de Belgische wetgeving⁶ stelt men dat "een veilige dienst geen risico's mag inhouden voor de gebruiker dan wel *beperkte risico's die verenigbaar zijn met de dienstverlening* en vanuit het oogpunt van een hoog beschermingsniveau voor de gezondheid en de veiligheid *aanvaardbaar worden geacht*." Risico's die kunnen leiden tot de dood of blijvend letsel worden als onaanvaardbaar beschouwd.

Het beperken van de risico's tot een aanvaardbaar niveau is het onderwerp van een "risicoanalyse". Daarin onderscheidt men een aantal stappen die systematisch worden doorlopen. Eerst worden de potentiële gevaren geïdentificeerd. Vervolgens worden de risico's voor de betrokkenen en eventuele derden vastgesteld en geëvalueerd. Op basis daarvan worden de gepaste preventiemaatregelen genomen.

RISICO: KOSTEN MAAR OOK BATEN

In termen van risicoanalyse bij veiligheid van diensten krijgen risico's een negatieve betekenis en moeten ze zoveel mogelijk worden vermeden. Dit is duidelijk ook de teneur van recente wetgeving die er op gericht is de veiligheid van de consument te beschermen.

Nochtans kunnen de "uitdaging" en het "verleggen van grenzen" die kenmerkend zijn voor outdoorsporten of avontuurlijke activiteiten en waarbij risico's nooit volledig uitgesloten zijn ook een positieve betekenis krijgen.

Meerdere outdoororganisaties benadrukken deze positieve betekenis in de voorstelling van hun activiteitenprogramma, soms vanuit een marketing (commercieel) standpunt maar evenzeer vanuit de

⁶ Belgische Wet betreffende de veiligheid op producten en diensten 9/2/94, p 5 art 2 bis

oprechte overtuiging van de vormende waarde van deze intrinsieke eigenschap van avontuurlijke activiteit.

De vormende waarde van "risico" wordt in het concept van outdoor education beschreven door meerdere auteurs⁷. Sommigen beklemtonen het belang ervan voor de persoonlijke ontwikkeling, anderen benadrukken de maatschappelijke betekenis.

Critici stellen dat deze theorieën onvoldoende gestaafd worden door empirisch onderzoek. Vooral de veronderstelde transfer van de Outdoor Adventure setting naar het dagelijkse leven is nergens hard gemaakt.

De realisatie van deze vormingsdoelstellingen bij de begeleiding van avontuurlijke activiteiten kampt in de praktijk met methodologische problemen. Er wordt immers van de begeleider een zeer sterk inlevingsvermogen verwacht om de aan te bieden uitdagingen af te stemmen op risicobeleving en competentiegevoel van de deelnemers. Dat is des te moeilijker wanneer ook rekening moet gehouden worden met emotionele en sociale risico's en wanneer de groepen te talrijk worden om dat individueel te kunnen inschatten.

En toch ... hoewel daar weinig stavend onderzoek voor bestaat, wordt de vormende waarde van avontuurlijke bewegingsactiviteit in de praktijk algemeen erkend, zowel in onderwijs- en vormingsinstellingen als in outdoororganisaties.

AVONTUURLIJKE SPORTACTIVITEITEN: TO RISK OR NOT TE RISK?

Hoewel de overheid terecht de veiligheid van avontuurlijke sport- en bewegingsactiviteit bewaakt, durven wij toch enkele kritische vragen stellen.

- In welke mate is uitsluiten van risico haalbaar? Is de kans op fysiek letsel nu eenmaal niet eigen aan avontuurlijke bewegingsactiviteit?
- In welke mate is uitsluiten van risico wenselijk? Wanneer wordt veiligheidszorg overbescherming? Leidt dit niet tot een verarming van de bewegingsactiviteit?
- Is het bewust omgaan met risico niet net een opportuniteit die intrinsiek is aan avontuurlijke beweging en bevorderlijk kan zijn zowel op persoonlijk als op sociaal vlak?

Enkele stellingen die de veiligheidscoördinator van een organisatie wellicht provoceren maar niettemin tot nadenken stemmen.

- Door steeds grotere nadruk op veiligheid en minimaliseren van de risico's op schade lopen we een bijkomend risico om belangrijke betekenissen van bewegingscultuur te verwaarlozen.
- Uitsluiten van alle kansen op schade ontnemt evenzeer kansen op persoonlijke groei.

Dit spanningsveld tussen veiligheidszorg en uitdaging is voor vele sport- en bewegingsbegeleiders wellicht herkenbaar en overigens niet exclusief voor het domein van de natuurgebonden sporten⁸. Ook de publieke overheden zijn op zoek naar een evenwichtige benadering. Interessant in dit opzicht is het "statement on the balance of risk and risk perception concerning adventure and outdoor

⁷ Voor een overzicht van deze theoretische beschouwingen: zie Nichols G. (2000), Risk and adventure education, The journal of risk research, 3 (2) 121-134

⁸ Denk hierbij aan het aanleren van de al evenzeer uitdagende gymnastische bewegingskunsten.

activities” dat in U.K. werd gepubliceerd door de Adventure Activities Industry Advisory Committee (AAIAC)⁹.

Hierin staat dat “sensible¹⁰ risk taking can help individuals understand risk awareness, risk assessment and risk management, which might in turn help with everyday situations.”

Of avontuurlijke beweging het risico waard is, hangt veel af van de wijze waarop dit wordt ingevuld. We hebben reeds aangeduid dat de invulling van ‘risico’ genuanceerd moet worden. Zo werd onderscheid gemaakt tussen aanvaardbaar en niet-aanvaardbaar risico. Aanvaardbare risico’s zijn situaties waarbij het gevaar duidelijk aanwezig is maar waarbij door het nemen van aangepaste maatregelen kans op ernstige schade (met de dood of blijvend letsel tot gevolg) zo goed als onbestaande is

Omgaan met risico binnen sport- en bewegingscultuur heeft een vormende waarde als dit op een rationele en verantwoorde wijze gebeurt na afweging van de kosten en de baten.

Risico’s mogen niet weggestopt nog gecultiveerd worden. Deelnemers moeten leren gevarensituaties te herkennen en rekening te houden met de risico’s in plaats van onbezonnen en impulsief te handelen.

Ter illustratie enkele voorbeelden van “eenvoudige” avontuurlijke (natuurgebonden) bewegings(sport)activiteiten die haalbaar zijn voor niet ingewijde sporters. Het gevaar is telkens pertinent aanwezig maar waar het risico (de kans op schade) is aanvaardbaar en mogelijks “de moeite waard”, mits het nemen van aangepaste maatregelen.

- Zelfstandig (zonder back-up) toprope beveiligen bij klimactiviteit of hoog touwparcours.
- Leren voorklimmen op een klimwand of rotsmassief.
- Afvaren van een stroomversnelling tijdens een rivierafvaart.
- Afdalen op steil en geaccidenteerd pad met mountainbike.
- Solo traject stappen tijdens trekking in afgelegen gebied.
- Sprong van pamperspaal beveiligd door medesporters.
- Rivieroversteek met geladen rugzak.
- Jump met snowboard of ski

In elk van genoemde voorbeelden is er een gevaar aanwezig (vallen vanop grote of kleine hoogte, verdrinking, verloren lopen en uitputting) waarbij deelnemers zich bewust moeten zijn van het risico en inzicht moeten krijgen in de te nemen maatregelen om de kans op schade tot een aanvaardbaar niveau te herleiden.

⁹ De AAIAC is het adviesorgaan van de Health and Safety Commission (HSC) die als overheidsinstantie verantwoordelijk is voor de uitvoering van de veiligheid van werknemers. De HSC werd ook ingeschakeld bij het opstellen van veiligheidsvoorschriften voor centra die die “avontuurlijke” activiteiten aanbieden aan jongeren.

¹⁰ in de betekenis van “het zich bewustzijn van”, het rationeel beseffen waar men mee bezig is, dus niet onbezonnen of impulsief nemen van risico’s

SPECIFIEKE WETGEVING

Naast de studie van literatuur over outdoor education, avontuurlijke sportactiviteit en risicobeheersing leert een analyse van de wetgeving ons meer over de elementen van programmaveiligheid. Regelgeving die specifiek is voor de organisatie van avontuurlijke (sportieve) programma's wordt onder andere sterk gestuurd door Europese Richtlijnen.

FEDERALE WETGEVING IN BELGIË

In België werden in het kader van de consumentenveiligheid twee Koninklijk Besluiten afgekondigd door het Ministerie van Economische Zaken.

Het soort activiteiten

De reglementering voor de organisatie van "extreme ontspanningsevenementen" is gericht op activiteiten waarbij het "*door de consument ervaren gevoel van gevaar, risico of uitdaging de hoofdreden vormt tot deelnemen*" en waarbij beroep gedaan wordt op een "*daarvoor bestemde installatie*".¹¹ Dit besluit kwam vooral tot stand vanwege het toenemend aanbod "elastiekspringen". De omschrijving van extreme ontspanningsevenementen is voor interpretatie vatbaar. Ook een afdaalinstallatie op touw, een hindernissenparcours, een technisch parcours mountainbike, of nog andere uitdagende bewegingsactiviteiten kunnen daartoe gerekend worden. Tot op heden is enkel voor de organisatie van elastiekspringen een wettelijke procedure¹² voorgeschreven.

Onder de reglementering voor de organisatie van "actieve ontspanningsevenementen" vallen activiteiten waarbij "*de consument actief dient te participeren, lichamelijke inspanningen dient te leveren en een bepaalde kennis, vaardigheid of techniek dient aan te wenden*."¹³ Dit besluit kwam er als aanvulling van het vorige en zou eerder gericht zijn op de minder extreme maar toch nog steeds uitdagende bewegingsactiviteiten. De tekst van dit besluit is echter zeer ruim en is volgens de letter van de wet wellicht toepasbaar op alle vormen van bewegingsactiviteit die commercieel worden aangeboden¹⁴.

De organisatoren.

Beide besluiten zijn van toepassing op organisatoren die activiteiten aanbieden als dienstverlening aan consumenten.¹⁵

¹¹ Koninklijk besluit van 4 maart 2002 houdende reglementering van de organisatie van extreme ontspanningsevenementen, <http://mineco.fgov.be>

¹² http://mineco.fgov.be/protection_consumer/security/security_products/benji_guide_nl.pdf

¹³ Het koninklijk besluit van 25 april 2004 houdende reglementering van de organisatie van actieve ontspanningsevenementen, <http://mineco.fgov.be>

¹⁴ Momenteel wordt op de Federale Overheidsdienst van Economie gewerkt aan een veiligheidsgids die organisatoren en consumenten moet informeren over dit besluit.

¹⁵ Het begrip "consument" wil zeggen ieder natuurlijk persoon die, voor privé-doeleinden, een product of dienst verwerft of gebruikt of die het slachtoffer kan zijn van een ongeval veroorzaakt door een product of dienst in het kader van zijn privé-leven., <http://mineco.fgov.be>

We kunnen met zekerheid stellen dat commerciële buitensportondernemingen waarop individuele klanten of verenigingen beroep doen voor de organisatie van natuurgebonden sporten onder deze wetgeving vallen.

Alhoewel dit in de tekst van het besluit niet wordt geformuleerd stelden wij in een overleg¹⁶ georganiseerd door de overheid vast dat ook sport en bewegingsactiviteit binnen de sportvereniging en de organisatie van activiteiten door de gemeentelijke sportdiensten beschouwd worden als dienstverlening aan de consument.

De verplichtingen

Organisatoren in België dienen te voldoen aan enkele algemene uitbatingvoorwaarden inzake veiligheidszorg.

Voor elk "evenement" dient de organisator een risicoanalyse uit te werken en op basis daarvan gepaste preventiemaatregelen te nemen. Tijdens het evenement moet er een veiligheidscoördinator aanwezig zijn op het terrein. Voor het geval zich een ongeval zou voordoen moet er ook een situatieschets beschikbaar zijn om eventuele hulpmaatregelen vlot te kunnen organiseren. Bovendien moet er binnen de organisatie een veiligheidsbeleid worden gevoerd dat ondermeer gestuurd wordt door het bijhouden van incidentrapporten en ongevalgegevens.

Aansluitend bij de recente evolutie in de wetgeving over de arbeidsveiligheid, bevatten ook de ontwerpen in verband met de veiligheid van de consumenten weinig tot geen technische specificaties. Deze worden tot de bevoegdheid van de organisator gerekend. Daar staat tegenover dat de veiligheidscoördinator gedurende het gehele programma op het terrein aanwezig moet zijn en geacht wordt de genomen preventiemaatregelen desgevallend ter plaatse ten aanzien van inspecteurs van Economische Zaken – of andere betrokkenen – te verantwoorden¹⁷.

VERGELIJKING MET DE WETGEVING IN U.K

In U.K., waar Outdoor Education reeds een lange traditie kent, is de wetgeving over de veiligheid bij de organisatie van Adventure Activities, specifiek gericht op de jongerendoelgroep. The Activities Centres (Young Persons' Safety) Act 1995, ingesteld door het Department for Education and Skills (DfES)¹⁸ wil jongeren de kans geven deel te nemen aan "uitdagende activiteiten zonder risico op dood of definitief letsel". Daartoe dienen, behalve enkele uitzonderingen, alle organisaties, ondernemingen of verenigingen, met een activiteiten aanbod voor –18 jarigen te voldoen aan de voorwaarden die vooropgesteld zijn in de Adventure Activities Licensing Regulations¹⁹. De wetgeving in U.K. is duidelijk ingegeven vanuit pedagogische overwegingen in tegenstelling tot België waar consumentenveiligheid in het algemeen op de voorgrond staat.

¹⁶ Commissie voor de Veiligheid van de Consumenten, 21 maart 2005, Overleg tussen dienstverleners, gebruikers, de overheid en gespecialiseerde instellingen voor het opstellen van de Veiligheidsgids "Actieve ontspanningsevenementen".

¹⁷ Hovelynck J., Naar een kwaliteitssysteem voor programmaveiligheid in de natuursportsector?, Vlaams Tijdschrift voor sportbeheer, 2002, nr 168

¹⁸ <http://www.dfes.gov.uk/>

¹⁹ The Adventure Activities Licensing Regulations 1996 beschrijft de voorwaarden waaraan Outdoor Centers moeten voldoen om een licentie te halen voor de organisatie van welbepaalde natuursportactiviteiten. De concrete uitvoering van deze regulering wordt opgevolgd door de The Adventure Activities Licensing Authority (AALA)

Waar de Belgische wetgeving omtrent de veiligheid van “extreme of actieve ontspanningsevenementen” algemeen blijft in haar omschrijving wordt in U.K. concreet verwezen naar een lijst van specifieke avontuurlijke sportactiviteiten die plaats vinden in afgelegen of geïsoleerde gebieden. De lijst bestaat uit een opsomming van sportdisciplines die onderverdeeld zijn in 4 hoofdcategorieën: klimmen, watersport, trekking and grotafdaling.

Ondernemingen in België dienen de wetgeving in verband met veiligheid voor de klanten te respecteren en kunnen daarop gecontroleerd worden door de overheid. In U.K dienen de outdoor organisaties een licentie te behalen vooraleer zij een aanbod doen aan deelnemers.

KERNTAKEN BIJ PROGRAMMAVEILIGHEID :

De veiligheidszorg van outdoorprogramma's omvat zowel het beleid, de algemene organisatie als de beveiliging van activiteiten ten velde.
Op basis van de wetgeving en bestaande veiligheidssystemen bij privaatorganisaties duiden we aan welke elementen bijdragen tot de veiligheid.

cf. BESLUIT ONTSPANNINGSEVENEMENTEN - BELGIË

In België worden wettelijk (cfr supra) algemene vereisten vooropgesteld. Verplichtingen inzake veiligheidscoördinatie, risicoanalyse, preventiemaatregelen en het opvangen van ongevallen geven aan dat veiligheid reeds aanvangt op het niveau van het management van een onderneming.

cf. ADVENTURE ACTIVITIES LICENSING AUTHORITY (AALA) – UNITED KINGDOM

In U.K informeert de overheid outdoor ondernemingen en potentiële deelnemers via “guidance and collective interpretations” -publicaties waar ondermeer “good practices”²⁰ worden voorgesteld.

Topics in verband met programmaveiligheid bij de organisatie van outdoor-activiteiten zijn ondermeer terug te vinden in het “Self Assessment Pack”²¹ dat door de AALA ter beschikking gesteld wordt van outdoororganisaties. Er worden aandachtspunten aangeduid met betrekking tot personen, procedures, activiteiten, faciliteiten en uitrusting.

Ter illustratie worden hieronder enkele belangrijke topics weergegeven.

Met betrekking tot het **personeel**:

- In hoeverre zijn de activiteitsleiders gekwalificeerd via erkende scholing 'diploma's en hebben zij voldoende ervaring voor het uitvoeren van hun specifieke opdracht?
- Werkt de organisatie met een vast team of is er een sterk verloop van freelance medewerkers?
- Zijn nieuwe nieuw aangenomen begeleiders voldoende ingewerkt om verantwoordelijkheid te dragen?
- Zijn de begeleiders voldoende geschoold en ervaren om eventuele problemen te ondervangen of op te lossen?
- Zijn eventuele vrijwillige medewerkers voldoende competent?
- Doet de organisatie beroep op gespecialiseerde technische raadgevers voor de beoordeling van veiligheid bij specifieke bewegingsopdrachten en installaties?

²⁰ AALA, http://www.aala.org.uk/guidance_interpretation.php

²¹ Self Assessment Pack, Information about the Self Assessment and Guidance Manual for Providers of Adventure Activities based on The Adventure Activities Licensing Scheme, http://www.aala.org/self_assess_pack.html

Met betrekking tot **procedures**

- Is er voldoende overleg tussen de verantwoordelijken en begeleiders van de organisatie?
- Bestaan er beschrijvingen van de activiteiten waarin de procedures voor de begeleiding en organisatie zijn vastgelegd?
- Zijn er risicoanalyses gemaakt voor de specifieke activiteiten of locaties met aanduiding van de mogelijke gevaren en te nemen maatregelen?
- Zijn er gegevens beschikbaar van incidenten en ongevallen die zich reeds hebben voorgedaan?
- Wordt er geanticipeerd op ongevallen die zich kunnen voordoen door het opstellen en beschikbaar houden van een noodplan?
- Zijn er afspraken wat te doen indien een op tocht zijnde groep niet tijdig terug is? (cf de case Lyme Bay)

Met betrekking tot de **activiteiten**

- Is moeilijkheidsgraad en niveau van uitdaging aangepast of aanpasbaar aan competentie en motivatie van de deelnemers en dit vooral ...
- bij activiteiten waarbij de deelnemers zelf verantwoordelijkheden dienen te nemen?
- Zijn er vervangactiviteiten of alternatieven indien de activiteit niet kan doorgaan zoals gepland?

Met betrekking tot de **materiële uitrusting**

- Voldoen materiaal en installaties aan alle technische en kwaliteitsvereisten?
- Is het materiaal goed onderhouden?
- Is er voldoende materiaal ook in geval van eventuele schade tijdens de activiteit?
- Is er controle van materiaal dat door deelnemers zelf wordt voorzien?
- Is er voldoende en aangepast EHBO materiaal aanwezig?

Specifiek voor scholen die avontuurlijke activiteiten organiseren, al of niet in samenwerking met externe ondernemingen, stelt het departement van onderwijs “standards of adventure” voor via de publicatie “Health and Safety of Pupils on Educational Visits (HASPEV)”²². Daarin worden ondermeer concrete richtlijnen gegeven met betrekking tot de begeleiding van activiteiten, het gebruik van materiaal en beschouwingen over de risico’s in specifieke natuurlijke omgevingen²³ waarin activiteiten kunnen plaats vinden.

Adventure activities dienen begeleid te worden door begeleiders die in het bezit zijn van sporttechnisch-didactische diploma’s en certificaten²⁴.

Ook inzake algemene maturiteit en leidinggevende kwaliteiten van de begeleiders worden diplomavereisten gesteld²⁵.

Bovendien raadt HASPEV aan dat organiserende leerkrachten specifiek opgeleid zijn voor het veilig organiseren van extra muros activiteiten²⁶ en dat begeleiders opgeleid zijn om te opereren in specifieke locaties en sites²⁷.

Last but not least is ook de ervaring van de begeleiders van groot belang om veilig te kunnen handelen in situaties die niet steeds te voorspellen zijn.

Outdoor en avontuurlijke extra muros activiteiten worden ingedeeld naargelang de risicograad.

Cat A: Activiteiten zonder significant risico

- walking in parks or on non-remote country paths;
- field studies in environments presenting no technical hazards.

Cat B: Activiteiten met enig risico

- walking in non-remote country;
- camping;
- cycling on roads or non-remote off-road terrain;
- low level initiative challenges.

Cat C: activiteiten die onder de wetgeving vallen van de Adventure Activities Licensing Regulations en ander potentiële risicoactiviteiten

- climbing
- watersports
- trekking
- caving
- high ropes courses, sub-aqua activities or canoeing in placid waters

Bij het inschatten van de risicograad moet bovendien rekening gehouden worden met variabele omgevingsfactoren. Zo bestaat er een verhoogd risico in volgende situaties

- in or near water;
- in winter conditions;

²² Departement for Education and Skills (DfES) – Zie ook <http://www.teachernet.gov.uk/wholeschool/healthandsafety/>

²³ cf. “Group Safety at Water Margins”, infobrochure uitgegeven door DfES.

²⁴ National Governing Body Awards / Qualifications ligt in handen van de overkoepelende sportfederaties.

²⁵ Deze algemene beroepscompetenties worden geëvalueerd via de National Vocational Qualifications, een kwalificatiesysteem dat gebaseerd is op beroepsvereisten die door tewerkstellers worden vooropgesteld op nationaal niveau.

²⁶ OCR (Oxford Cambridge RSA) Off-Site Safety Management Certificate

²⁷ Site-Specific Assessment

- on or near cliffs or steep terrain;
- in an area subject to extremes of weather or environmental change.

cfr. BEROEPSFEDERATIE VOOR NATUURSPORTONDERNEMERS - BELGIË

Als privaatininitiatief in eigen land biedt het risicobeheersingsstelsel van de Beroepsfederatie van Natuursportondernemers (BFNO), ten behoeve van haar leden, een auditformat voor het bewaken van de programmaveiligheid in de natuursportsector²⁸. Hierin worden aandragerende factoren aangeduid – resources - die net wel of niet bijdragen tot een veilig verloop van avontuurlijke programma's en waarop zowel bij de risicobeheersing als bij eventuele noodgevallen gefocust wordt. Telkens worden aandachtspunten geformuleerd zonder dat deze evenwel geformuleerd worden in concrete na te leven richtlijnen of standaarden.

Begeleiding : aantal, kwalificaties
 Materiaal : hoeveelheid, kwaliteit
 Terrein : toegankelijkheid, gevaren
 Installaties : beveiliging, onderhoud, keuring
 Vervoer : chauffeurs, aantal passagiers, ...
 Verblijf : ...
 Voeding : ...

De inhoud van dergelijke risicobeheersingssystemen geeft, net zoals de algemeen gestelde wettelijke richtlijnen" een overzicht van wat de aandragerende elementen zijn voor een veilig avontuurlijk programma zonder daar evenwel concrete uitspraken over te doen.

PROGRAMMAVEILIGHEID BIJ PRIVATE OUTDOOR EN NATUURSPORTORGANISATIES

In de praktijk doen heel wat verenigingen in België (jeugdgroepen, sportclubs, scholen, ...) beroep op externe dienstverlening voor de organisatie van avontuurlijke activiteiten. We geven enkele bedenkingen over de manier waarop veiligheidszorg benaderd wordt in de verschillende soorten organisaties. Het is belangrijk dat een groep daar rekening mee houdt wanneer zij op scheep gaat met één of andere organisatie.

We onderscheiden 5 types van organisatiecontext.

TYPE 1

PROGRAMMA'S AANGEBODEN DOOR COMMERCIËLE OMNISPORT-ORGANISATIES

De meeste commerciële programma's in België zijn gericht op recreatie of sportieve vrijetijdsbesteding²⁹. Het activiteitenaanbod is meestal bestemd voor groepsinschrijvingen. Doorgaans staan het avontuurlijke sportieve element en een vorm van natuurbeleving centraal. Meerdere activiteiten worden gecombineerd en de groep krijgt een "avonturencocktail" voorgeschoteld.

Met betrekking tot veiligheid is er een "spanningsveld". Enerzijds willen de klanten avontuur en uitdaging. Anderzijds verwachten sommigen dat veiligheid maximaal gewaarborgd wordt door de organisator.

Vanuit het standpunt van de ondernemer worden deelnemers aan deze avonturenprogramma's beschouwd als leek en worden zij niet verwacht in te kunnen staan voor eigen veiligheid. Omwille van

²⁸ Hovelynck J., Naar een kwaliteitssysteem voor programmaveiligheid in de natuursportsector, Vlaams Tijdschrift voor sportbeheer, 2002, nr 168

²⁹ Alhoewel "outdoor adventure education" met een expliciete vormende doelstelling evengoed commercieel aangeboden wordt.

de wettelijke verplichtingen (cf.supra) en aansprakelijkheid staat programmaveiligheid centraal en is er een trend waarbij de veiligheid van de deelnemers sterk gecontroleerd wordt door de organisatie en haar begeleiders.

TYPE 2

PROGRAMMA'S AANGEBODEN DOOR COMMERCIËLE GESPECIALISEERDE SPORTINSTRUCTEURS OF ONDERNEMINGEN.

Enkele commerciële ondernemers profileren zich in een bepaalde natuursport (bvb bergsporten of riviersporten) en trekken selectief klanten aan die vaardigheid of kennis willen verwerven in een welbepaalde sportdiscipline. Andere klanten hebben geen persoonlijke ambities en zijn gewoon uit op een specifieke ervaring die hen dank zij gespecialiseerde gidsen of instructeurs geboden kan worden. Ook in deze context staat veiligheid van de klant centraal en dient de ondernemer te voldoen aan de wettelijke verplichtingen inzake programmaveiligheid. Verschillend ten opzichte van de programma's van de hiervoor beschreven "omni-buitensport" ondernemingen is dat er doorgaans met kleinere groepen wordt gewerkt. Dat laat toe dat er meer tijd en ruimte is voor deelnemers om bewust om te gaan met uitdaging en risico en, indien zij dat wensen, stapsgewijs verantwoordelijkheid te nemen voor eigen veiligheid.

TYPE 3

PROGRAMMA'S AANGEBODEN DOOR NIET-COMMERCIËLE OMNISPORTVERENIGINGEN

Avontuurlijke bewegingsactiviteiten staan ook op het programma van grotere sportverenigingen met een omnisportaanbod. Vrijwel altijd zijn dit recreatief gerichte activiteiten, meestal voor jonge deelnemers (o.a. leerlingen). Net zoals bij het commercieel omni-natuursportaanbod worden de deelnemers sterk geleid en worden zij niet verondersteld inzicht te hebben of technieken te beheersen (of aan te leren) die hun veiligheid moeten waarborgen.

Dikwijls wordt er gewerkt in grote groepen en worden verschillende activiteiten opeenvolgend aangeboden in circuitvorm. Het vluchtig aanbod van « activiteiten » biedt onvoldoende tijd en ruimte om een individueel besef en attitude inzake veiligheid te ontwikkelen. De beveiliging ligt volledig in handen van de begeleider.

TYPE 4

PROGRAMMA'S AANGEBODEN DOOR VORMINGSORGANISATIES (OUTDOOR EDUCATION)

Bij programma's waar avontuurlijke activiteiten expliciet aangewend worden als middel tot vorming en waar risicobeleving centraal staat krijgt "veiligheid" een bijzondere betekenis. Het gevoel van fysieke veiligheid bij uitdagende avontuurlijke bewegingsactiviteiten vormt een draagvlak voor emotionele veiligheid binnen de groep. De subjectieve risicobeleving van de deelnemer is een belangrijk aanknopingspunt voor het creëren van een vangnet waar de deelnemer zich veilig voelt in de groep. De persoonlijke beleving van uitdaging en veiligheid speelt in deze programma's een centrale rol. De wijze waarop veiligheid benadrukt wordt is er anders dan in de niet expliciet vormingsgerichte avontuurlijke programma's

Het hierboven aangeduide verschil zou men ook als volgt kunnen omschrijven.

- Veiligheid in avontuurlijke sport is een voorwaarde om sterk belevingsgerichte bewegingsactiviteiten te kunnen aanbieden.
- Avontuurlijke activiteiten in "vormingsprogramma's" zijn een middel om expliciet te werken rond veiligheid en persoonlijkheidsvorming.

Gezien de bijzondere aandacht die gegeven wordt aan risicobeleving en het veiligheidsgevoel krijgen de deelnemers een belangrijke rol bij het bewaken van eigen veiligheid en deze van de groep. De "trainer" blijft echter nauwgezet toezien op de objectieve veiligheid van de deelnemers.

TYPE 5

NATUURSPORTACTIVITEITEN BINNEN DE “UNISPORTFEDERATIES”

Bij de verschillende “unisportfederaties” die traditioneel georganiseerd zijn rond één welbepaalde natuursport worden activiteiten meestal georganiseerd in een recreatieve context. Skills, kennis en attitudes worden door ingewijden overgedragen aan nieuwkomers-leden volgens normen en regels die algemeen aanvaard zijn binnen de sporttak.

Bewegingstechnieken, handelingen en verplaatsingen verlopen volgens min of meer vaste procedures met het oog op het vermijden van risico's. De leden worden zo goed mogelijk ingeleid en geschoold met als doel na verloop van tijd zelfstandig om te gaan met risicosituaties. Zorg voor veiligheid is sterk geïntegreerd in de initiatie en vervolmaking van de leden. Er is een sterk besef van veiligheid en verantwoordelijkheid voor zichzelf en dat van de medesporters. Meestal is er ook een goed georganiseerd opleidingssysteem waar veiligheid sportspecifiek benaderd wordt. We verwijzen naar het samenwerkingsverband van de Vlaamse Trainersschool (VTS) waarbij de sportfederaties instaan voor het invullen van het sporttechnisch gedeelte (brevetten) en waar meestal de gangbare normen inzake veiligheid gesteld worden.

BESPREKING

Reeds eerder werd gesteld dat de tekst van het Besluit op de Organisatie van Actieve Ontspanningsevenementen niet duidelijk stelt of ook leden van sportverenigingen en deelnemers aan overheidsinitiatieven beschouwd worden als consument. Een interpretatie zou kunnen zijn dat deze wetgeving beperkt is tot de commerciële sector en dat verenigingen vrijer zijn in hun doen en laten ten aanzien van veiligheid. Nochtans is de positie van de deelnemer aan programma's van omnisportverenigingen niet verschillend van deze van de consument-klant bij de commerciële onderneming.

Bij de uitwerking van de Veiligheidsgids voor Actieve Ontspanningsevenementen blijkt dat ook deelnemers aan niet commerciële initiatieven als consument beschouwd worden en dat betreffende organisatoren even goed vallen onder voornoemde wetgeving.

Er is een sterk contrast in de rol die de deelnemer krijgt bij het bewaken van zijn/haar veiligheid. Sommige organisaties nemen beveiliging volledig in handen waar andere ruimte laten opdat de deelnemer beveiliging zelf in handen kan nemen. Kleinschalige gespecialiseerde organisaties of unisportfederaties bieden inhoudelijk en didactisch een meerwaarde bij het aanleren van veiligheidstechnieken.

De betekenis van veiligheid is eveneens verschillend naargelang de doelstelling van het programma. Expliciet vormingsgerichte programma's beklemtonen het gevoel en de zorg voor veiligheid meer in functie van persoonlijkheidsvorming en groepsdynamiek. Veiligheid wordt minder pedagogisch ingekleurd binnen sportorganisaties.

AVONTUURLIJKE SPORT EN BEWEGING ALS VRIJETIJSBESTEDING OF VORMINGSACTIVITEIT: EEN VERANTWOORD RISICO

Toenemende aandacht voor veiligheid en de trend naar "safety management" bij de organisatie van actieve en avontuurlijke programma's dragen wellicht bij tot de kwaliteit en veiligheid van het programma-aanbod in de outdoorsector. Dat organisaties gestimuleerd worden om de risico's van hun activiteiten na te gaan en eventuele preventiemaatregelen te treffen is alvast positief. Dit moet zowel aanbieders als klanten bewust maken.

Anderzijds doet een toenemende regulering bedenkingen rijzen over de intrinsiek vormende waarde van deze activiteiten. Kunnen organisatoren van avontuurlijke sportactiviteiten nog wel ruimte bieden voor avontuur en uitdaging? Kan er nog voldoende inbreng zijn vanwege de deelnemer? Is er nog kans om verantwoordelijkheid te nemen voor zichzelf of voor de groep?

In de literatuur wordt de potentiële vormende waarde van en de maatschappelijke betekenis van risicobeleving benadrukt.

In de praktijk van vormingsactiviteit outdoor begeleiders en organisatoren overtuigd van de positieve betekenis die avontuur en uitdaging betekenen vooral voor opgroeiende jongeren.

Ook op het niveau van de overheden wordt deze vormende waarde onderschreven.

Zo schrijft Tony Blair³⁰ dat *"the government supports the role of adventure as part of active education, especially in helping young people to learn about assessing and managing risk, in offering them new and exciting challenges, and in helping them to gain skills in leadership and team working that will be of huge value in their progression to adulthood.*

Providers of adventure activities play a vital role in this learning opportunity. However, they have a duty to ensure that those put in their care do not come to harm. To ensure safety, while still providing exhilarating experiences, providers must take all reasonably practicable measures so that the sense of excitement and danger is achieved without causing harm to the participants and leaders."

Ook in U.K. wordt door het departement van onderwijs gesteld dat

*"The school curriculum should...enable pupils to respond positively to opportunities, challenges and responsibilities, to manage risk and to cope with change and adversity."*³¹

Al deze bedenkingen over de waarde van avontuur en uitdaging voor opgroeiende jongeren en het inzicht dat wel overwogen risico's aanvaardbaar kunnen zijn doen ons geloven dat "avontuurlijk bewegen" deel moet uitmaken van de bewegingscultuur, in het bijzonder bij de jongeren.

In het perspectief van vorming is het de bedoeling dat deelnemers leren gevarensituaties te herkennen en rekening te houden met de risico's. Het aangaan van uitdagingen en verleggen van grenzen moet kunnen na zorgvuldig afwegen van kosten en baten en zolang de gevaren "aanvaardbaar" zijn zowel voor de deelnemers, begeleiders en ouders.

Risico op ernstige of blijvende letsels moeten vermeden worden door het nemen van aangepaste veiligheidsvoorzieningen of het schrappen van de activiteit zonder meer.

³⁰ Tony Blair, written in support of the Campaign for Adventure, English Outdoor Council, September 2001 – in: A Good Practice Guide, Health and Safety of Pupils on Educational Visits (HASPEV), <http://www.teachernet.gov.uk>

³¹ Extract from "Aims for the School Curriculum", The National Curriculum, Department for Education and Skills & QCA, 1999

AANBEVELINGEN

Voor de groepsverantwoordelijken (cf socioculturele verenigingen, scholen, ...) die het avontuur willen aangaan volgen hierna enkele kritische maar constructieve bedenkingen die moeten bijdragen om jongeren de kans te geven uitdagingen aan te gaan binnen aanvaardbare normen van veiligheid.

Recente ontwikkelingen in de wetgeving verplichten outdoor ondernemingen en verenigingen maatregelen te treffen ter bescherming van de veiligheid van hun deelnemers. Dat biedt voor de klanten en deelnemers concrete aanknopingspunten om de veiligheid van de aangeboden programma's te evalueren.

Tevens moeten men beseffen dat ook de organisatie, haar begeleiders en de leerlingen hierin een verantwoordelijkheid dragen. Scholen moeten zich informeren omtrent veiligheid en risico van de programma's die zijn hun leerlingen aanbieden.

In een pedagogische context is het evident dat doelstellingen van de avontuurlijke activiteit duidelijk worden vooropgesteld. Deze kunnen zeer expliciet gericht zijn op bvb assertiviteit, verleggen van eigen grenzen, groepsvorming, ... maar ook recreatie en plezierbeleving kunnen een optie zijn. Avontuurlijk bewegen, het daaraan verbonden belevingsaspect en het omgaan met risico's kan verschillen naargelang de setting. De deelnemende groep moet duidelijk weten waarvoor ze staat.

Bij het inschakelen van externe organisaties dient de groep op zoek te gaan naar een geschikte partner waarvan het programma beantwoordt aan haar doelstelling. Daarvoor moet voldoende aandacht besteed worden aan prospectie en bevraging van organisaties.

Standaardprogramma's die niet specifiek uitgewerkt of aangepast zijn aan de deelnemersgroep moeten in vraag gesteld worden. De groepsverantwoordelijke maakt best duidelijke afspraken over de moeilijkheidsgraad van de activiteiten en differentiatie van de opdrachten aangepast aan niveau van de deelnemers.

Verantwoordelijken van de buitensportonderneming moeten kunnen aantonen dat zij aan de uitbatingvoorwaarden voldoen inzake veiligheid. Vraag naar risicoanalyses van specifieke activiteiten en de bijhorende preventiemaatregelen, een situatieschets en noodplan voor de betreffende site, vraag wie de verantwoordelijke is die tijdens de activiteit instaat voor de veiligheid.

Een centraal gegeven binnen het veiligheidsbeleid is de competentie van de begeleiders of sportmonitoren die tijdens de activiteit rechtstreeks in contact staan met de deelnemers. Vraag naar concrete gegevens over de medewerkers, hun algemene beroepsopleiding en specifieke sportdidactische opleiding. Naast het bezitten van diploma's is ook de expertise van de begeleiders belangrijk.

Ook een observatie van de activiteiten op de site is aangewezen. Vraag om als groepsverantwoordelijke vooraf actief kennis te maken met de activiteiten.

Pleit zoveel mogelijk voor kleinschalige activiteiten waarbij de deelnemers voldoende tijd en ruimte krijgen om uitdagingen persoonlijk te kunnen verwerken en bewust om te gaan met de veiligheidsvoorzieningen.

Een aanschouwing van het gebruikte materiaal kan bijkomende informatie geven.

Deelnemers dienen vooraf duidelijk geïnformeerd te worden over doelstelling en inhoud van de specifieke avontuurlijke activiteit.

BESLUIT

Avontuurlijk bewegen is een vast gegeven in de hedendaagse bewegingscultuur. De recent ontwikkelde wetgeving rond veiligheid mag initiatiefnemers niet ontmoedigen om het avontuur aan te gaan.

Integendeel draagt het bij tot een wettelijk kader waarin vereniging al dan niet in samenwerking met ondernemingen en organisaties met voldoende zorg voor veiligheid te werk gaan.

Niettemin blijven er bij groepsverantwoordelijke wellicht veel concrete vragen over veiligheidscriteria in specifieke bewegingsactiviteiten en avonturensettings. Het is niet mogelijk om daaraan tegemoet te komen in aan algemeen beschouwend artikel als dit.

In meerdere opleidingsinstellingen hoger onderwijs (bachelor of master) bestaan er intussen afstudeerrichtingen (of keuzevakken) die specifiek gericht zijn op outdoor education of recreatie. Hopelijk kunnen deze in de toekomst nog verder evolueren en de kwaliteit van de begeleiding in de Outdoor Adventure sector opwaarderen.